

Rogaland fylkeskommune
firmapost@rogfk.no

Stavanger, 12. oktober, 2012

KOMMENTARER TIL FORSLAG TIL REGIONALPLAN FOR FOLKEHELSE I ROGALAND 2013-2017

Forum for Natur og Friluftsliv i Rogaland (FNF) takker for muligheten til å delta aktivt i utforming av regional folkehelseplan for Rogaland. Kommentarene sendes i kraft av FNF Rogalands godkjente årsplan for 2012. Vi vil gjerne berømme innsatsen som har gått med i utforming av planen og anerkjenner at arbeidet har vært og er svært komplisert. Planforslaget er et godt utgangspunkt men klarer ikke helt å formidle et regionalt perspektiv. Den inneholder mye god informasjon men trenger å justeres en del. FNF vil gjerne komme med noen generelle betraktninger og noen spesifikke forslag, både fra et natur- og friluftslivsperspektiv men også som medvirker og observatør i en tidkrevende prosess.

En dynamisk, inspirerende innledning

Planens logiske struktur er på mange måter også dens svakhet. I referansegruppene og på møtene ble det etterspurt en plan som vanlige folk kan forstå. Vi foreslår at mye av bakgrunnsmateriale legges ved og ikke la det tyngre innholdet. Det er viktig å kunne gå rett på sak og være ærlig om realitetene. Vi kjenner problemene. Vi vet også mange av hovedtrekkene i løsningene. FNF savner en dynamisk og inspirerende innledning som direkte fremhever det som er viktigst. Denne kan inkludere en oppsummering om hovedutfordringer og de viktigste helhetlige løsningene. Disse er ikke unike for Rogaland men allikevel så viktige at de bør komme aller først, uten at en forsømmer andre viktige tema i resten av planen.

Her følger noen av de temaene vi mener er aller viktigst og som vi har fått bekreftet på møter og konferanser i Rogaland og gjentatte ganger gjennom rapporter og artikler:

1. Det viktigste enkelttiltaket er fysisk aktivitet – ute!

En av de største helseutfordringene er mangel på fysisk aktivitet. Samfunnsøkonomiske beregninger viser at inaktivitet koster Norge flere milliarder kroner årlig. Psykisk relaterte lidelser koster oss årlig flere titalls milliarder kroner! Stillesitting og isolasjon er viktige årsaker for begge og må adresseres sterkt og tydelig. Det gjøres ikke i planen. Total skjermtid og biltid bør vies stor oppmerksomhet og strategier for å begrense begge må prioriteres når økt fysisk aktivitet er en av hovedsatsingene.

FNF er et samarbeidsforum for natur- og friluftslivsorganisasjoner. I Rogaland representerer organisasjonene over 24 000 medlemskap og ca. 340 årsverk i frivillig arbeid. 14 organisasjoner er med: Haugesund Turistforening, Norges Jeger og Fiskerforbund – Rogaland, Norges speiderforbund Vesterlen krets, Rogaland KFUK-KFUM speidere, Syklistenes Landsforening Sør-Rogaland, Norsk Ornitologisk Forening avd. Rogaland, Norsk Botanisk Forening Rogalandsavd., Sørmarkas Venner, Rogaland Orienteringskrets, Stavanger Kajakklubb og friluftsrådene; Ryfylke, Dalane, Jæren, og Vest.

“Det er ingen andre enkelttiltak som har større effekt på vår totale helsetilstand [fysisk og psykisk] enn fysisk aktivitet.” Dette kan vi lese på s. 44. Noe som er så viktig må fremheves langt framme i planen og ikke bli gjemt vekk.

Forskning viser også at fysisk aktivitet ute gir langt større *total* helsegevinst enn aktivitet inne. At ‘eksponering for naturlige landskap gir en sterkere positiv helseeffekt sammenliknet med eksponering for urbane landskap’ er også vel kjent (UMB, Velarde m.fl. 2007). Planen er rikt illustrert med bilder av natur og aktivitet ute men vier ellers liten oppmerksomhet til hvor viktig naturen faktisk er. Vi vet også at friluftsliv er langt rimeligere, er inkluderende og har mulighet for å utjevne sosiale helseforskjeller. Dermed burde det være en selvfølge å nevne dette innledende og legge vekt på hvor viktig det er å bevare de nære grøntområdene.

2. Familier og barn må komme først og få et variert tilbud

Et annet tema som er viktig å ta med innledningsvis er hvor viktig det er å satse på barn. På Folkehelsekonferansen i Haugesund i mai siterte den assisterende direktøren i helsedirektoratet tydelig: ‘Satsing på barn er bedre enn bank og børser.’ M.a.o. det er vordende familier og de aller yngste som må dra fordel av største andel av ressursene enten det er via kommunen, fylkeskommunen eller i samarbeid med frivillige organisasjoner og næringsliv. Selv om familie og nærmiljø er viktigst for å danne sunne vaner og trygge omgivelser, er det også svært viktig med samhandling og samarbeid mellom skole, fritid, hjem og arbeid. Læreres og frivilliges arbeid har mye mindre effekt når foreldre tar med seg dårlige vaner hjem fra jobb.

Mye ville også være gjort dersom foreldre fikk en innføring i hvor viktig lek i naturen er for små barn. Helsearbeidere i Rogaland har tatt til orde for nødvendigheten av foreldrekurs som en del av den nasjonale satsingen på tidlig innsats. Hvordan dette skal nå de som trenger det mest er en stor utfordring som også friluftslivsorganisasjonene har fått erfare. De har stor kunnskap om variert aktivitet og er svært interessert i å gi foreldre best mulig grunnlag og det ekstra puffet til å til å få seg selv og barna over dørstokken.

Helhetlig og langsiktig satsing på det som virker

Flere friluftslivsorganisasjoner er allerede i gang og har hatt samarbeidsprosjekt med kommunene. Flere av prosjektene kan vise til svært god effekt men eksisterer under svært usikre økonomiske forhold. Haugesund Turistforening har hatt flere vellykkede prosjekt med fokus på barn og på risikogrupper. Rogaland Jeger og Fiskerforening har lenge hatt et skoleprosjekt der de tar barneskoleelever med ut på en fiskedag. For noen av barna er dette en av få dager de i det hele tatt er ute – de er ellers overlatt til skjermen. Tilbakemeldingene er overstrømmende og til tider ganske rørende når en vet hvilket liv enkelte barn ellers lever. Det samme oppleves hos speiderne, et av få regulære, ukentlige tilbud til barn og unge som er alternativ til idrett og skjermtid. Idrett er av stor verdi men klarer ikke å nå alle. Derfor er det viktig å fremme friluftslivsmulighetene som i tillegg bruker naturens helsebringende og økonomiske fordeler. Men, det er viktig at gode prosjekt gis nok tid. Det er mange støtteordninger for små, kortvarige prosjekter der effekt er vanskelig å vurdere. Vi mener at det er viktig å satse mer langsiktig og håper at partnerskapsmodellen kan bidra til en mer helhetlig og langsiktig tilnærming. Det er svært viktig at flere friluftslivsaktører får ta del i denne ordningen.

Samhandling og regional planlegging

Kunnskapen om god folkehelse må også overføres på tvers av sektorene, og inn i det private næringsliv. Næringslivet er knapt nevnt i planutkastet, noe vi mener er en stor forsømmelse. Private bedrifter er og blir viktige samarbeidspartnere i å fremme sunne levevaner. Vi ser en økende interesse i

å rekruttere ansatte inn i turlag. Orienteringskretsene har mange og svært aktive bedriftslag. Syklistene rekrutterer stadig flere som ønsker å være aktivt med å utforme nærmiljøets sykkelveiplaner.

Folkehelseplanen reflekterer ikke godt nok samhandlingsreformen. Den bærer preg av å være en plan for fylkeskommuneadministrasjonen og ikke en reell regional plan. I samhandlingsreformen legges det stor vekt på ansvaret som kommunene har i det forbyggende folkehelsearbeidet. God samhandling i praksis er for eksempel å spille på lag med natur- og friluftslivsorganisasjonene. De er gode 'samhandlere' i kommunenes helsefremmende arbeid, og de vil utvilsomt bidra til en sunnere kommuneøkonomi gitt bedre planlegging og involvering. Vi håper at frisklivssentralene kan være en arena for samarbeid og oppfordrer fylkeskommunen til å være pådriver for at natur- og friluftslivsorganisasjonene involveres tidlig i prosessen med å utvikle gode tiltak hos sentralene.

Følgende kommentarer er knyttet til spesifikke kapitler og punkt:

1. Innledning

Som nevnt, FNF savner en mere innbydende og interessant innledning som inkluderer en leselig og folkelig oppsummering.

1.4 Nasjonale og regionale føringer

Planen tar ikke for seg konklusjonene fra evaluering (2009) av den forrige handlingsplanen for folkehelse

Så vidt vi kan se nevnes ikke samhandlingsreformen – en alvorlig overseelse

De alle nyeste nasjonale føringene, 'Nasjonale forventninger til regional og kommunal planlegging', blir heller ikke nevnt. Dette er et svært viktig dokument som gjennomgående påpeker hvor viktig naturen og friluftsliv er i en folkehelsesammenheng.

Planutkastet nevner natur og friluftsliv men har ikke løftet det høyt nok opp slik som regjeringen forventer

Vedtak fra 2008 om helse i plan blir ikke fulgt opp tilstrekkelig i andre regionale, interkommunale og lokale planer

Vi forstår at ny stortingsmelding om friluftsliv vil snart være under utarbeidelse. Likeså at revideringsarbeidet med FINK skal snart starte. Handlingsplanene for både folkehelse og FINK må gjenspeile den nye friluftslivsmeldingen.

2. Rolleavklaring

Som nevnt, blir ikke næringslivet tatt med i denne planen. Dersom dette skal være en regional plan må alle deler av samfunnet være med.

FNF er også overasket over hvor stor del av planen vies til fylkesadministrative oppgaver. Selv om disse har en viktig funksjon og skal være med i planen, burde detaljene oppsummeres i vedlegg slik at hovedbudskapet om helhetlig satsing og samhandling kommer bedre fram.

3. Kunnskapsgrunnlaget

Mye av kunnskapsgrunnlaget kan oppsummeres i noen enkle visuelle illustrasjoner og tabeller. Det er veldig mye tekst og mange kategorier som lettere kan fordøyas visuelt. Ha heller et vedlegg eller referer til rapporten.

Under arbeidet i kompetansegruppene kom det fram at kunnskapsgrunnlaget var svært sprikende og det var store mangler. Sammenlikningene fra kommune til kommune og mellom fylkene og landet for øvrig ble sett som nokså unyttig fra kommunerepresentantenes ståsted. Det var enighet om at mangelen på relevante data burde adresseres i planen. Vi kan ikke se at dette gjøres. Kunnskap om naturområder og bruk av naturen i nærområdene er totalt fraværende i rapporten med unntak av INON. INON er viktigere for naturmangfold enn for folkehelse. Manglene bør påpekes, inkl. manglende data om tilgang til og avstander til natur og grøntområder.

Forslag om tiltak ved kunnskapsinnhenting:

FNF foreslår at det foretas effektanalyse av tiltakene der vi kan måle resultat i forhold til innskutt krone. Hvor mange har blitt mer aktive? Hvor mange og hvem bruker en sti, et aktivitetstilbud, osv. Vi trenger også en tilstandsrapport vedr. bruk av eksisterende anlegg for aktivitet, inkl. grønne områder m. turveier osv. Både effektanalyse og tilstandsrapport vil gi faktagrunnlag for evaluering og rullering av plan og tiltak.

Ved nye kartlegginger bør en skille mellom sykkelveier, stier, fortau og kombinasjonsløsninger.

3.3 Eksisterende tiltak

Tabellen er en opplisting av prosjekt og bør ikke fremstilles som om det er alt av folkehelseiltak i fylket. Hele tabellen bør være et vedlegg. Tabellen er ikke utfyllende og bør heller presenteres som et dokument som hele tiden justeres med ny informasjon. Vi har allerede nevnt prosjekt som frivillige natur- og friluftslivsorganisasjoner står for. Flere andre er viktige nok til at de kunne nevnes spesifikt i tabellen. Tabellen gir inntrykk av at dette utgjør folkehelse arbeidet i fylket. Så langt i fra. Det meste foregår gjennom andre kanaler; Familie, skole, SFO, skolehelsetjenesten, fritiden, frivillige organisasjoners faste virksomhet, etc. etc. Tabellen trenger en forklaring i så måte. Det er ellers en nyttig framstilling så lenge den introduseres og navngis korrekt.

3.4 Det er flott at Rogaland fylkeskommune topper landsoversikten over bevilgninger til friluftslivsformål. Men, skal dette nevnes bør også beløpene som går til annen fysisk aktivitet også nevnes, som for eksempel til idrett og kultur. Da kommer dessverre friluftslivet svært dårlig ut. Dette er en utfordring på nasjonalt plan. FNF foreslår at fylkeskommunen fremmer et forslag om omfordeling av midler som går til fysisk aktivitet slik at friluftslivet får den andel som kan bidra mest effektivt mot folkehelsemålene, da spesielt med tanke på utjevning av forskjellene og fokus på naturens verdi ved forebyggende arbeid for god psykisk helse.

4. Først i handlingsdelen for planperioden introduseres visjonen og hovedmål. Disse bør introduseres allerede i innledningen. Struktureringen av og titlene til kapitler 5 – 9 er veldig forvirrende. FNF har ikke noen konkrete forslag for struktur, visjon og hovedmål annet enn at de bør bearbeides og mål må kunne konkretiseres og være målbare.

Vi har følgende kommentarer ellers til strategier og tiltak:

- **Tilskuddsordninger:** Ønske om å forankre folkehelseperspektivet i alle tilskuddsordninger er positivt men bør også inkludere en revurdering av hvordan midlene distribueres. Majoriteten av midler bør gå til tiltak som fremmer god helse fra livets begynnelse til livets slutt. Her vil vi igjen nevne friluftslivets totale helsegevinst og mulighet for utjevning av helseforskjeller. Fordeling av midler til aktivitet inne vs. ute må evalueres, spesielt i lys av forskning som viser at reell effekt ved aktivitet i de kostbare anleggene ikke nødvendigvis bidrar til nasjonale mål.
- **Aktivitetsdager med overnatting** – FNF foreslår at fylkeskommunen også tar på seg rollen som pådriver for å få kommunene til å prioritere skoleturer over flere dager med fokus på aktivitet og læring i naturen, minst en gang i barneskolen, og igjen på ungdomstrinnet. De bør også være pådriver nasjonalt for å sørge for øremerking av midler til dette. Slike tiltak er for mange barn deres eneste erfaring i hele barndommen med opphold i naturen flere dager i strekk. Verdien for fysisk og psykisk helse, mestring, samhold og læring i naturen kan ikke overvurderes. Dette er en av få arenaer der alle barna kan være likestilt og der en har mulighet for å nå alle. Vi har sett flere gode eksempler på privat/offentlig/frivillig samarbeid men tiltakene har vært prosjektorientert og kortsiktige satsinger. Barna, skolene og de frivillige kreftene trenger og fortjener langsiktig satsing og forutsigbarhet.
- **Frisklivssentraler** - bør være et livsløpstilbud og ikke bare for voksne. Det er veldig bra at et av hovedsatsingene er på fysisk aktivitet ute (Pr. nasjonal konferanse i vår). FNF mener at kommunene bør rådføre seg med friluftslivsorganisasjoner og friluftsråd før og ved oppstart av sentraler.
- **Partnerskapsordningen** skal utvides og tilføres mere midler - dette er bra. FNF foreslår at NJFF Rogaland og speiderkretsene inviteres til å være med i ordningen og at turistforeningene og friluftsrådene tas med videre. Andre friluftslivsorganisasjoner eller samarbeidende grupper bør også vurderes. Det er viktig at partnerskapet fokuserer på fysisk aktivitet men en bør også erkjenne at flere av de organisasjonene som er med i ordningen har helt andre forutsetninger enn kommunene. Organisasjonene drives primært av frivillige og for at de skal kunne klare å tilføre folkehelsesatsingen verdifulle aktivitetstilbud må også en administrativ andel inkluderes ved tildeling av midlene. Ellers blir oppgaven umulig. Det er godt kjent at for hver ansatt i en frivillig organisasjon utløses et adskillig antall frivillige timer. Dette er vel verdt investeringen og i tråd med kommuners ønsker om å utløse flere frivillige krefter. I en kartlegging utført i 2011 kunne natur- og friluftslivsorganisasjoner i Stavangerområdet vise til godt over 20 000 timer frivillige timer pr. ansatt årsverk.

FNF Rogaland ber om å få være representert i en planleggingskapasitet for partnerskapsordningen slik at satsing på fysisk aktivitet og naturopplevelse blir ivaretatt så bredt som mulig. Det er ønskelig med et eget fokus på friluftsliv som sørger for at dette ivaretas grundig og løftes innenfor reviderte ordninger.

- Rogaland fylkeskommune vil styrke veiledningen til kommunene med helse i plan, med en 100 % stilling. Dette er et bra forslag. FNF mener at det også er behov for en operativ koordinator som jobber på tvers av sektorene, oppsøker etater, kommuner, høyskoler og

privat næringsliv for å sørge for å inkludere helse i alt vi gjør, *i tillegg til*, helse i alle planer. Denne personen er en lobbyist og praktiker på vegne av folkehelsesatsingen som for eksempel tas med i utarbeidelse av Vegvesenets planer, regionale utviklingsplaner, og sørger for at innspill og kunnskap fra organisasjoner slik som natur- og friluftslivsorganisasjonene kommer med. Denne personen sørger også for helse i utdanning ved bla. å opplyse om frivillige organisasjonenes ekspertise og redskaper. Her kan nevnes friluftsrådernes kurs og idepermer for barnehage, skole og SFO som er relatert til kunnskapsmål i læreplanene. Friluftsrådene og de frivillige natur- og friluftslivsorganisasjonene kan supplere med konkretiseringsmateriell, praktiske oppgaver og befaringer. Slike rimelige læringsressurser bør være en selvfølge i førskole- og lærerutdanningen.

De frivillige organisasjonene har ofte ikke kapasitet selv til å ta initiativ men dersom de blir oppsøkt og spurt om spesifikke områder, kan verdifulle bidrag og kreative forslag inkluderes i utarbeidning av planer, tiltak og læringsstrategier.

- Vi anbefaler at kommuner tar i bruk Barnetråkk slik Sandnes kommune og et par andre allerede gjør.
- Vi anbefaler sikring av nære naturområder i plan og aller helst med grønne grenser slik som i Haugesund.
- Mange andre tema kan kommenteres men vi avslutter med å foreslå at trafiksikkerhet grupperes med sikkerhet generelt. Tiltak som hører med er å fremme svømmedyktighet, kunnskap om ferdsel i naturen – bruk av kart og kompass (bidrag fra O-klubbene som samarbeider med videreg. skoler og ikke minst speidere, rovere og andre), fjellvettregler, sjøvett m.m.

Vi håper at kommentarene og forslagene kommer godt med og reflekteres i neste utgave av planen. Dersom det er noe som er uklart er det bare å ta kontakt med koordinator på tlf. 468 50 786.

Med vennlig hilsen

Ole Norland, Rogaland KFUK-KFUM speidere (sign.)
Leder i Arbeidsutvalget

Emily Halvorsen (sign.)
Koordinator

Kopi:
FNF-R Arbeidsutvalg